

Антонова А.М.,
студентка 6 курсу, 6 групи, Інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
Національного Юридичного Університе-
ту імені Ярослава Мудрого;
Губський В.Є,
студент 6 курсу, 6 групи, Інституту про-
куратури та кримінальної юстиції Націо-
нального Юридичного Університету імені
Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Ключові слова: віктимність неповнолітніх, віктимна поведінка, запобігання підліткової віктимності.

Анотація: У тезах розглянута природа віктимності неповнолітніх осіб, причини виникнення такої поведінки та її наслідки. Запропоновані заходи профілактики та привенції віктимної поведінки.

Ключевые слова: ви́ктимность несовершеннолетних, ви́ктимное поведение, предотвращение подростковой преступности.

Аннотация: В тезисах рассмотрена природа ви́ктимности несовершеннолетних, причины возникновения такой поведінки та её последствия. Предложены меры профилактики и привенции ви́ктимного поведения.

Key words: victimhood of minors, victim behavior, prevention of adolescent victimhood.

Summary: The article consider the nature of victimhood of minors, the causes of such behavior and its consequences. Measures for prevention and prevention of victim behavior are proposed.

Розвиток кримінології та вивчення причинного комплексу злочинності останнім часом супроводжується вивченням віктимологічної складової як важливого суб'єктивної умови вчинення

злочину. Для науки проблема віктимності особистості не є новою, оскільки її дослідженням займалися такі визначні психологи, як Ч. Ломброзо, Т.К. Тойч, К. Вілсон, Г. Селін, У. Міллер, А. Камю, Дж. Коулмен. Проте залишилося багато спірних питань, як щодо визначення поняття, встановлення змісту даного явища, так і по відношенню до виділених видів і причин формування та прояви віктимності. Методологічною основою дослідження є твердження, що людський потенціал формується на основі стосунків усередині груп людей, які об'єднуються через спільні інтереси та підтримують неформальні контакти з метою взаємної вигоди та допомоги. Людський потенціал нерозривно пов'язаний з інституційними формаціями, буквально сформованими ними [9].

Необхідно відзначити, що жертва є особистістю, яка володіє складним комплексом фізичних, психофізіологічних, психологічних і соціальних властивостей, що детермінують особливості її поведінки в криміногенних ситуаціях. Складність і багатогранність цих явищ обумовлюють складність класифікації жертв, яка здійснюється за різними логічними підставами: віком, статтю, інтелектом, соціальними зв'язками, вольовими та емоційними якостями і ін. Життя і діяльність підлітків поступово переміщується з вулиці у кіберпростір. Інтернет знеособив спілкування, зробив його анонімним, сформував новий тип суспільних відносин та цінності, які поки що не захищені кримінально-правовими заборонами. Одночасно, у сучасних підлітків значно розширився діапазон небезпечної поведінки, що формально не підпадає під дію Кримінального кодексу [7, 209].

Першим визначення віктимності в науковий обговорював Л.В. Франк, охарактеризувавши віктимність як потенційну або актуальну здатність особи індивідуально або колективно ставати жертвою злочинів [1]. Сучасні визначення даного явища в цілому спрямовані на уточнення поняття, поглиблення його змісту і значення. Згідно з дослідженнями Б. Холист, Д.В. Рівман, Т.В. Варчук віктимність особистості являє собою деформаційне особистісне відхилення. Б. Холист визначає її як систему властивостей індивіда або вид внутрішньої неадекватності [2], Д.В. Рівман, Т.В. Варчук - як системну і динамічну властивість особистості, що виявляється у формі соціального, біологічного,

психологічного і морального деформаційного відхилення, закріпленого в звичних формах поведінки, які не відповідають нормам безпеки і обумовлюють потенційну або реальну схильність суб'єкта ставати жертвою [3].

Згідно з дослідженнями О.О. Андронникова, М.С. Голуб, М.П. Боргових, Н.М. Сажині віктимна визначається як сукупність властивостей особистості, які зумовлюють її дезадаптацію. О.О. Андронникова уточнює, що дана сукупність особистісних властивостей обумовлена комплексом соціальних, психологічних і біофізичних умов, що сприяють дезадаптивній стилі реактування суб'єкта, що приводить до збитку для фізичного і емоційно-психічного здоров'я особистості [4].

Самий вразливий вік, коли діти потрапляють в різні важкі життєві ситуації - підлітковий. Це той вік, коли при відсутності значного життєвого досвіду підліток повинен вирішувати найрізноманітніші завдання: звільнення від опіки дорослих, взаємини з особами протилежної статі, однолітками, до певного часу виникає проблема вибору професії. Саме в цей період найбільш активно формується особистість.

Найважливішим аспектом підвищеної віктимності підлітків є негативний вплив дорослих на їх психіку, телебачення, груп однолітків, які формують у них антигромадську установку особистості. Результати такого негативного впливу нерідко призводять підлітка до здійснення асоціальних вчинків, а також можуть поставити його в положення жертви. З точки зору «колективного безсвідомого» К. Юнга демонстративна поведінка і відмова від традицій, звичаїв, норм моралі народу або домінантного соціуму свідчить про деструкції особистості, і веде до прояву психології віктимної поведінки.

Віктимна поведінка може здійснюватися на усвідомлюваному рівні у вигляді демонстративної поведінки нон-конформізму. З метою піару, самореклами, самовирази. На цьому рівні часто проявляється агресивна поведінка, яке провокується неприйнятним поведінням (нападки, булінг), впливом і наслідуванням значимого особі образу (ідолу, кримінальному лідеру, кумиру і т. п.), ексцентричними мотивами і переконаннями. Встановлено, що агресивна поведінка зумовлена наслідками неадекватного ро-

звитку соціально когнітивних навичок в дитячому і підлітковому віках.

Відповідно до думки дослідників (таких як Дж. Вайсе, О.Д. Глінки, М.С. Голуб, А.А. Дьяченко, І.А. Кудрявцев, Ф.С. Сафуров, А.Ш. Тхостов, О.Ф. Савіна) основа віктимної поведінки особистості закладається в дитинстві. Факторами ризику її прояви згідно А.В. Мудрик є: аморальний спосіб життя батьків, погане матеріальне становище сім'ї, часта зміна місця проживання сім'ї, бездоглядність, занедбаність і емоційне відкидання дитини, незадовільні відносини з однолітками, негативне ставлення вчителів, залучення в антисоціальні групи, наявність фізичних травм і дефектів, відставання у психофізичному розвитку дитини. Дані фактори обумовлюють формування неадекватної самооцінки, високий рівень тривожності і агресивності, емоційно-вольову нестійкість у дитини, що в свою чергу викликає «готовність» стати жертвою насильства [5].

Випадкова віктимна поведінка часто обумовлена необережністю, довірливістю, недосвідченістю. Злісне віктимна поведінка пов'язана з активною, наполегливою, вимогливою манерою вирішення проблем.

Велике значення у формуванні віктимної поведінки мають фактори сімейного та шкільного виховання, а саме:

Високий рівень вимог і очікувань сім'ї і школи до дитини;

Перенапруження дитини (багато-функціональне навантаження (школа, музика, спорт, студії, мови);

Виховання дитини як «сверхцінність» (дитина повинна досягти того, чого досягли або хотіли досягти батьки);

Внутрішньо особистісний конфлікт як переживання, викликає зіткнення різних структур внутрішнього світу особистості, може призводити до зниження самооцінки, сумнівам, емоційному напруженні, негативним емоціям, порушенням адаптації, стресів. До основних видів внутрішньо особистісного конфлікту фахівці в області конфліктології відносять: мотиваційний конфлікт, моральний конфлікт (між моральними принципами і особистими симпатіями), конфлікт нереалізованого бажання або комплексу неповноцінності тощо. При негативному розвитку подій нездатність людини впоратися з екстремальною ситуацією, досвід страху злочинця, власної слабкості і безпорадності може акумулюватися,

ховаючись від свідомості і проявляючись в змінах реакцій, постійних стресах, емоційному ступорі, необґрунтованих, неадекватних діях при потраплянні в подібну ситуацію. Уміння ж впоратися з ситуацією як самостійно, так і за допомогою суспільства, друзів і близьких веде до зміцнення особистості, її вдосконалення.

Індивідуальна віктимна схильність в підлітковому віці, визначається ступенем враженості особистісних якостей неповнолітніх. До специфічних факторів виникнення віктимної поведінки підлітків прийнято відносити: індивідуальний досвід переживання або спостереження факту насильства, раніше сформований комплекс психологічних якостей (емоційна нестійкість, тривожність, неадекватна самооцінка), відсутність відчуття соціальної підтримки і певні стратегії сімейного виховання батька і матері. Причому не один з вище перерахованих чинників сам по собі не призводить до віктимної поведінки, для реалізації необхідне поєднання комплексу чинників, що становлять модель віктимної поведінки.

Таким чином, можна виділити характерні особливості підліткового віку: емоційна незрілість, недостатнє вміння контролювати власну поведінку, розбіжність бажання і можливостей в задоволенні своїх потреб, бажання самоствердитися і стати дорослим. Все це в підлітковому віці підвищує ризик стати жертвою несприятливих умов соціалізації. Для того, щоб припинити зростання жертв несприятливих умов соціалізації, необхідна віктимологічна профілактика населення, особливо підлітків. [6]

Проблема профілактики віктимності підлітків є однією з актуальних на сучасному етапі розвитку системи соціального виховання. Можна запропонувати наступні способи боротьби та профілактики віктимної поведінки в підлітків:

1. Психологічне вивчення осіб (психодіагностика), схильних до віктимної поведінки (спостереження, соціометрія, тестування, аналіз продуктів діяльності, психоаналіз). Створення психологічного портрета такої особи (психологічний портфоліо).

2. Психологічні та соціально-психологічні тренінги адекватної поведінки в різних соціальних середовищах.

3. Формування соціально-психологічного імунітету до негативних внутрішніх і зовнішніх факторів (психосоматика, депресія, істерика, іпохондрія, неврози, агресивна поведінка оточуючих).

4. Соціально-психологічна підготовка до різних негативних внутрішніх і зовнішніх факторів (психопедагогіка). Соціально-психологічна робота з сім'єю і найближчим оточенням молодої людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Максименков А.А., Майоров А.В. Психологические аспекты виктимности // Викти-мология. 2015. № 4(6). С. 26-29.
2. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. Л.: Юридическая литература, 1975.
3. Мельников В.М., Юров И.А. Системно-комплексная структура личности. В сборнике: От истоков к современности – 130 лет организации психологического общества при Московском университете: Сборник материалов юбилейной конференции: В 5 томах. Ответственный редактор: Богоявленская Д.Б.. 2015. С. 84-85.
4. Андронникова О.О. Роль семьи в формировании неадаптивных форм виктимного поведения детей / О.О. Андронникова // Семья в XXI веке. Сборник материалов международного экспертного симпозиума. – Новосибирск. – 2013. – С. 156–164.
5. Глинко О.Д. Виктимность подростков. Причины, особенности проявления. Особенности психологического консультирования по телефону жертв насилия / О.Д. Глинко // Московский городской психолого-педагогический журнал. – 2010. – № 3.
6. Феценко П. Н. Виктимологический аспект социальной напряженности // Викти-мология. – 2015. – № 2(4). – С. 36–41
7. Головкін Б.М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема // Проблемі законності. 2016. № 133. С. 204-217 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_133_21
8. Tsytko, Victoria, Kateryna I. Aliksieieva, Iryna A. Venger, Oleksii V. Tavalzhanskyi, Nataliya I. Galunets, & Alona V. Klyuchnik. «Information Policy of the Enterprise as the Basis for the Reproduction of Human Potential in the Structure of Public Social Interaction.» Journal of Advanced Research in Law and Economics [Online], 10.6 (2019): 1664-1672. Web. 6 Nov. 2020.
9. Robotization of manufacturing process: economic and social problems and legal ways of their solution / O. E. Kostyuchenko,

T. V. Kolesnik, Z. V. Bilous, O. V. Tavorzhanskyi // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2019. – Vol. 3, is. 30. – P. 454–462.

10. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2017. – 308 с. URL: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/posib_viktimologiya-2017_finaln.pdf

Науковий керівник к.ю.н., доц. О.В. Таволжанський